

MIKLÓS PÉTER

APOSTOLI KIRÁLYOK, SZENT URALKODÓK ÉS A REGNUM MARIANUM

Közelítések a katolicizmus és a magyar állameszme modern kori történetéhez

K I V O N A T: A Regnum Marianum-gondolat alapja egyrészt a magyarság ősvallása anyaistenének és főistennőjének tekintett Boldogasszony kultuszából, másrészt a kereszténység Mária-tiszteletéből fakad. A „Magyarország, Mária országa” eszme elsősorban a katolikus hívői közösségek, valamint a katolikus alapú politikai mozgalmak és civil szervezetek számára jelentett sokat. Mivel a modernitásban – s főleg a trianoni béke (1920) után – a katolicizmus arányszáma a hazai felekezetek követői között domináns volt, ez nem kis társadalmi bázist jelentett a Regnum Marianum-eszmét terjesztő katolikus egyház és sajtó számára, s különösen nagy hangsúlyt kapott a második világháború előtti utolsó békeévben, Budapesten megrendezett Eucharisztikus Világkongresszus idején.

K U L C S S Z A V A K: katolicizmus, Trianon, civil szervezetek, Eucharisztikus Világkongresszus

---

Az András Ferenc, Bereményi Géza és Kertész Ákos által írt, s András Ferenc rendezte *Veri az ördög a feleségét* (1977) című magyar filmszatírában az egyik szereplő, idősebb Kajtár István, a nyugdíjas mozdonyvezető a családjához augusztus 20-ra látogatóba érkező Vetró Géza elvtárrsal, szocialista pártállami

funkcionáriussal beszélgetve emlékezik vissza arra, amikor a Szent Jobbot országjáró körútjára szállító Aranyvonatot vezette 1938-ban. Ugyanekkor fölidézi az 1938-as Szent István-évet – a magyar katolicizmus „hármasszentévé” – és az azzal párhuzamosan Budapesten 1938. május 25. és 29. között megrendezett XXXIV. Eucharisztikus Világkongresszust, amelynek egyik eseményén Eugenio Pacelli bíboros, a későbbi Tiszteletreméltó XII. Piusz pápa tört magyarsággal mondtá: „Szuz Maria orszaga”.

A fent említett történet és a film természetesen fikció, a történelmi esemény azonban valós. Hiszen – mint a korabeli sajtó számos tudósításából tudjuk – Pacelli mint XI. Piusz pápa apostoli legátusa és személyes képviselője ezekkel a magyar szavakkal köszöntötte a magyarokat Budapestre érven: „Éljen az Eucharisztikus Kongresszus! – Éljen Krisztus Király! – Éljen Magyarország Nagyasszonya! – Éljen Szent István Apostoli Király! – Éljen Magyarország!”¹

A magyar Regnum Marianum, vagyis a Mária országa fogalom mint eszmétörténeti és politikai gondolkodástörténeti tartalom már a korai középkorban, de legkésőbb a XI–XII. század fordulóján, Szent László király korában jelent meg: elsősorban a szimbolikus politika és az egyházpolitika világában. A Regnum Marianum-gondolat alapja egyrészt a magyarság ősvallása anyaiistenének, illetve főistennőjének tekintett Boldogasszony kultuszából, másrészt a kereszténység Mária-tiszteletéből fakad. De abból a momentumból is ered – ugyancsak szorosan kapcsolódva a római egyház Mária-kultuszához –, hogy a fiúgyermek híján, s ezáltal vitathatatlan legitimitású trónörökös nélkül elhunyt Szent István király, az államalapító magyar uralkodó 1038. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján bekövetkezett halála előtt koronáját és ezzel jelképesen az országot – legendái és a katolikus hagyomány szerint – Szűz Máriának ajánlotta föl.

A nyugati keresztény Mária-kultusz és hazánknak (mint pontosan meghatározott területtel rendelkező állam és az annak földjén élő emberek összessége) Mária országaként való fölfogása a középkori hazai állameszmét, valamint a katolikus liturgikus hagyománybéli tartalmakat egyaránt meghatározta. Nem-

1 Budapesti Hírlap, 1938. május 24. 2.

csak templomok, plébániák, kolostorok, szerzetesi közösségek, egyházi intézmények, települések, céhek és egyéb társadalmi csoportok ajánlották magukat – Szent Istvánhoz hasonlóan – Szűz Mária oltalmába, de Magyarországot Mária országának, a kereszténység második isteni személye és megváltója, Jézus Krisztus édesanyját pedig Magyarország égi pártfogójának (*Patrona Hungariae*) tekintették. S ennek egyik tárgyasulásaként, szimbolikus kifejezéseként és popularizálódásaként a *Patrona Hungariae* jelképes ábrázolása a középkortól kezdődően évszázadokon keresztül a pénzérmeinken is jelen volt.

A Szűz Mária-tisztelet magyar hagyományvilágáról a legtöbbet Bálint Sándor néprajzkutató, művészettörténész, a koalíciós években kereszténydemokrata parlamenti képviselő műveiből tudhatjuk. Nagyboldogasszony ünnepe kapcsán az alábbiakat fogalmazta meg.

„Nagyboldogasszony, a Lányi-kódex szerint parasztlul, továbbá egyes vidékeken még ma is Nagyasszony: Mária mennybemenetelének, aggályoskodó szabatossággal: mennybevételének, egyben az ország Mária oltalmába ajánlásának ünnepe, a legkedvesebb hazai patrocíniumok egyike. Nagyboldogasszony nyolcada, amelybe Szent István napja is belesik, a magyar egyházi évnek kiemelkedő időszaka. Simonyi Zsigmond utal arra, hogy az ünnepet a vallonok hozzánk hasonlóan Grande Notre Dame, a horvátok pedig Velika Gospa néven emlegetik. Ebből az egyezésből Hetény János jogosan következteti a liturgikus hagyományozódásnak Árpád-kori vallon–magyar–horvát útját. [...]

Az ünnepet Székesfehérvárott első szent királyunk is megüli. Egyik alkalommal a Napbaöltözött Asszony nagy jeléről Gellért beszélt István és udvara előtt. Az Érdy-kódex nyilván hazai hagyomány nyomán írja, hogy Gellért »tanácsának intéséből akkoron kele föl, hogy az Szűz Máriát ez Magyarországbán Bódogasszonynak, avagy ez világnak Nagyasszonyának hívnák. Szent István királ es ez szegény országot Bódogasszony országának nevezé.«

Az Árpád-ház, Árpád megkeresztelkedett hada, nemzetsége így Nagyboldogasszony oltalmába ajánlotta magát. Az országot, vagyis önnön uraságát, uralmát és a királyságot a Szűzanya szimbolikus tulajdonának, Mária örökségének érezte, vallotta. E választásba még nyilván a pogány Boldogasszony-tisztelet, archaikus Emese-hagyomány is közrejátszott: Mária az Árpádoknak menynevei édesanyja és oltalmazó királynéja.

Már Árpád fehéregyházi sírja fölé is a Nagyboldogasszony tiszteletére emeltek templomot, de az ő patrocíniuma alatt állott a székesfehérvári bazilika, királyaink koronázó és temetkező helye, továbbá az esztergomi bazilika, a kalocsai érseki, váci, győri püspöki székesegyház: a szent király alapításai.”²

A Regnum Marianum-gondolat értelmezéséről két alapvető tanulmány jelent meg: keresztény konzervatív, s részben katolikus apologetikus fundamentumokon a Horthy-korszakban Németh László,³ míg marxista és materialista alapon a Kádár-éra kellős közepén Bellér Béla tollából.⁴

Mindkét tanulmány áttekinti a Regnum Marianum fogalomtörténeti alakulását a középkortól a barokk korszakon (amikor is a Regnum Marianum-eszme és a Mária-tisztelet fontos eleme volt az egykoron ellenreformációnak nevezett katolikus megújulásnak) keresztül a XX. századig. A jórészt hiteles és megalapozott történeti áttekintés mellett azonban a két szerző megközelítésmódjában ideológiai eltérések vannak.

Úgy vélem, ezt jól kifejezi, hogy Németh László úgy gondolja: „A Mária-tiszteletnek egyes megnyilatkozási formájáról tárgyalva szeretnénk rámutatni arra, hogy a nép Mária-tiszteletének nemzeti színében és érzésében milyen feltűnően nyilatkozott meg a Regnum Marianum szelleme. Könnyen megállapíthatjuk, hogy a barokk korban Magyarországon legkedveltebb Mária-tiszteleti forma a búcsújárás volt. Az ország minden részében alakultak Mária-kegyhelyek, amelyeket a magyar nép áhítatos buzgósággal keresett fel. A zarándokhelyek emlékkönyveiben, búcsúsoknak szánt kiadványaiban olvashatjuk, hogy milyen erős hittel és bizalommal járult a különféle bajokkal sújtott nép, egyesek és községek Mária csodatevő képeihez. A testi betegségek százféle fajtáját sorolják fel és példákkal igazolják, hogy egyesek a kegyhelyen meghallgattatásban részesültek.”⁵

Majd levonja a következtetést: „Népünk Mária-tiszteletében tehát a Regnum Marianum alapját, Mária és a magyarság szoros kapcsolatának tudatát,

2 Bálint 1977, 172–173.

3 Németh 1941, 223–292.

4 Bellér 1966, 37–43.

5 Németh 1941, 279.

a Nagyasszony különleges oltalmazó pártfogásának ismeretét megtaláljuk. Sőt amíg a művelt körök a XVIII. század második felének közepétől kezdve az újabb nyugati áramlat, a felvilágosodás következtében egyre inkább elszakadnak az Egyháztól és letérnek a Regnum Marianum erkölcsi síkjáról, addig a nép lelkében tovább hordja a magasztos eszmét.”⁶

Szemben a fentebb idézettekkel, Bellér Béla szerint „egy vallási eszme számára természetesen végső fokon közömbös az, hogy a történeti hitelesség milyen fokára támaszkodhatik, vagy támaszkodhatik-e egyáltalán. Az idea ettől függetlenül fejlődik, a társadalmi viszonyok hatása és saját belső törvényei alapján. A Szent István-féle koronafelajánlás fejlődésének első fázisa a *Patrona Hungariae*, a Magyarok Védasszonya jegyében áll. Ennek alap gondolata a következő: Szent István azáltal, hogy Szűz Máriának felajánlotta az országot, az Istenanya különös támogatását szerezte meg a magyar királyoknak minden külső és belső ellenségükkel szemben. [...] István egyébként is szüntelen esdekléssel ajánlotta országát a legendaíró szerint a Szeplőtelen Szűz Máriának.”⁷

Bellér Béla tanulmánya végén – hangsúlyozva, hogy szerinte a magyar eszmetörténetben évszázadokig jelen lévő Regnum Marianum-eszme csupán „érdekes történelmi emlék és ideológiatörténeti tanulság” – a következő megállapításra jut. „A vallásos ember számára – a mariológiai vonatkozásokat itt nem érintve – a Magyarok Nagyasszonya tisztelete, amelyben a katolicizmus általános Mária-kultusza olyan sajátos helyi, de korántsem »nemzeti« színeket ölt, mint a németeknél az *Unsere Liebe Frau*, az olaszoknál a *Madonna* vagy *Nostra Signora*, a franciáknál a *Notre Dame*, bár a Magyarok Nagyasszonya tiszteletéből sosem lett igazi népi kultusz. A nem vallásos ember számára a Magyarok Nagyasszonya, ill. a Regnum Marianum érdekes történelmi emlék és ideológiatörténeti tanulság, mely példázza előtte a régi eszmék szívós életerejét, nagyfokú alkalmazkodási képességét éppúgy, mint kikerülhetetlen pusztulásukat abban a történelmi pillanatban, amikor gazdasági-társadalmi létalapjuk teljesen megszűnt.”⁸

6 Németh 1941, 288.

7 Bellér 1966, 37.

8 Bellér 1966, 43.

A Regnum Marianum-gondolat vallási tartalmának egyik megnyilvánulása volt az esztergomi érsek 1857-es máriacelli zarándoklata. Scitovszky János bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek ugyanis 1857. szeptember 8-án több mint kétszáz egyházi személy és mintegy huszonötezer világi hívő élén a kegyhely főnnállása hétszáz éves évfordulóján Máriacellbe zarándokolt, és egy emlékoszlop fölavatása után annak emlékkönyvébe a következő szövegű pergament helyezte el. „Mária országának kedves polgárai! Ragaszkodjatok Nagyasszonyokhoz, ki igen gyakran megmutatta nektek, hogy Anyátok. Írám Máriacellben, Kisasszony napján 1857-ben, életemnek közel hetvenkettedik esztendejében. Scitovszky János bíbornok, Magyarország prímása, esztergomi érsek.”⁹

A Budapesten megrendezett ötödik országos katolikus nagygyűlés 1904. október 22-i negyedik ülésén, amit a Szeplőtelen Fogantatás dogmájának – mely szerint Szűz Mária az áteredő bűntől mentesen fogant és jött a világra, s így volt lehetősége arra, hogy a második isteni személyt, Jézus Krisztust a testébe fogadhassa – kimondása évfordulóján tartottak, gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök beszédében a katolikus Mária-tisztelet és a Regnum Marianum-eszme, valamint az apostoli királyi család – vagyis Ferenc József és rokonai – tisztelete között vont párhuzamot. Mint fogalmazott: „Ne csak arra kérjük Szűz Máriát; hogy vegye pártfogásába híveit, terjessze ki áldását azokra is, akik tőle ideig-óráig elfordultak, hogy Mária országa ismét egységes, hatalmas és erős legyen, de tartsa meg hű magyar népét a király iránti szeretetében, ragaszkodásában. Ha szabad ez országban – és sajnos, hogy szabad – a királyi család iránti tiszteletet, ragaszkodást mindenféle eszközökkel gyöngíteni: úgy szabad legyen az ország katolikusainak is, ha nagygyűlésen összegyűlnek, minden eszközzel a magyar nép hagyományos erényét, a király iránti hűségét erősíteni. Imádkozni fogunk érte, hogy az Isten uralkodónknak utolsó éveit tegye boldogokká és lássa népét, megelégedettnek. Imádkozni fogunk különösen azokért, akik szívéhez legközelebb állanak, mert tudjuk, hogy azok velünk is együttéreznek. Hiába akarják azt elhítni, hogy ez nincsen így. Én tudom, hogy a nagygyűlés velem együtt érez, midőn azt mondom, hogy ők is velünk együtt éreznek.”¹⁰

9 Vasárnapi Újság, 1858. szeptember 5. 424–425.

10 Budapesti Hírlap, 1904. október 23. 6.

A Katolikus Néppárt egyik egyesületi formában működő háttérszervezete, a Katolikus Népszövetség 1911 márciusában tartott debreceni gyűlésének megnyitóbeszédét Kunszerics Gy. Ferenc mondta, aki az antiszemita és szabadkőműves-ellenes retorikai elemeket sem mellőző szónoklatában a Katolikus Néppárt és a politikai katolicizmus szellemiségét képviselve a katolikus közéleti tevékenységet mint a Regnum Marianumért való cselekvési programot élte.

„A költőnek szavai már beváltak »apáid földje nem honod.« Pedig nem is olyan régen még azt mondtuk, hogy Magyarország Mária országa, hogy Magyarország a magyaroké s nem a betolakodott s fufanggal hatalomra szert tett idegeneké. Nem is olyan régen még a mi szavunk volt az irányadó, de ma másként vagyunk. Ma papjainkat, vezető embereinket lépten-nyomon támadják s ha igazaink védelmére »Katholikus Népszövetséget« merünk alakítani, úgy a vallási béke megzavarásával vádolnak. Nem, mi nem támadjuk a más hitét, a más vallását, sőt minden keresztényt szívesen látunk, ha részt óhajt venni abban a harcban, mely ellenünk oly vehemenciával foly, szívesen látunk mindenkit a kereszténység védelmében. Nekünk csak egy célunk van: az erős, boldog és keresztény Magyarország megalakítása. S hogy ezt minél előbb elérhessük, állítunk a tűzzel szemben vizet, a méreggel szemben mérget, a szabadkőművesség és szociáldemokráciával szemben Katholikus Népszövetséget. Ha a Katholikus Népszövetség hatalmas lesz, ha ez a népszövetség néhány millió taggal fog rendelkezni, úgy remélhetjük a dicső idők visszatértét, a Mária-lobogók büszke lobogását, a Regnum Marianumot” – hangzott el a debreceni katolikus gyűlés megnyitó beszédében.¹¹

Notter Antal, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem professzora, az egyházjog, a római jog és a jogtörténet egyetemi tanára *Nemzeti egység és katolicizmus* címmel írt hosszú tanulmányt 1913-ban a *Magyar Kultúra* című katolikus elkötelezettségű folyóirat hasábjain. Írásában visszaautásítja a protestáns vallási vezetők és a korabeli liberális politikusok azon, akkoriban elterjedt álláspontját, amely szerint a katolicizmus „nem eléggé” magyar nemzeti elkötelezettségű felekezet, a Regnum Marianum-eszme hangoztatása pedig – mi-

11 Görög Katolikus Szemle, 1911. március 12. 5.

vel a protestánsok Szűz Mária és a szentek kultuszát elvetik – nem szolgálja a magyarság egységét, sőt annak csak a további fragmentálódásához járul hozzá.

„A »regnum Marianum« neve gyakran csendül meg a magyar katolikusnak ajakán, mint büszke emléke a múltnak és mint biztató reménye a jövőnek. De valahányszor e szót kiejti, szende örömét megzavarja egy bántó ellenkezés. Fürge tollak sercegeése és ékes nyelvek szava a tiltakozás kórusává folyik össze. A »regnum Marianum« eszméje ellen mint valami államromboló és nemzetbontó eszme ellen ideges türelmetlenséggel sorakoznak mindazok, kiknek elvei és eszményei idegenek a »regnum Marianum« gondolatvilágától.

A »regnum Marianum« tudniillik a katolicizmus uralmát jelenti Magyarországon. A múltban ez tény volt, a jövőre nézve minden meggyőződéses katolikusnak óhaja. Mint a múlt idők tényét bizonyos fenntartásokkal és vádakkal elfogadják a másnézetűek is, de mint a jövőre való program ellen elszántan harcolnak. A katolicizmus uralma ellen küzdenek, mert féltik tőle mint szerintük téves vallástól az igazságot és féltik tőle a magyar nemzet egységét. Ami ez utóbbit illeti: a katolicizmus uralma – mondják – feldúlná a nemzet békéjét s ezzel a nemzet erkölcsi egységét. Sőt nemcsak a katolicizmus uralma, hanem már a katolikus öntudat minden nyilvánulása is nemzeti szempontból kárhuzatos. A katolikus egyesületi, irodalmi s tudományos élet, a katolikus iskola mind-mind egy kárhuzatos felekezeti szellem uralmának tényezői; kárhuzatos, mert a másvallásúakban hasonló felekezeti törekvéseket vált ki s ekképp az egységes nemzeti tudat helyébe a felekezeti tudatot tévén, a nemzetet a formailag létező közjogi egység mellett tényleg felekezeti jellegű népdarabokra tagolja” – írta dolgozatában a jogászprofesszor.¹²

Notter Antal írásában azt is hangsúlyozza, hogy a nemzeti szabadelvűség talaján állva a Regnum Marianum szellemisége nem az 1848-ig fönnálló katolikus államvallási státusz visszaállítását vagy jogi kényszert jelent, hanem a katolikus világnézeti, jogi, tudományos és művészeti tartalmak és értékek szabad terjesztésének a lehetőségét. Mint megfogalmazta: „A »regnum Marianum« a magyar katolikusoknak sem ma, sem a jövőre nézve nem jelenthet egy jogi kényszerrel megvalósítandó katolikus uralmat, hanem csakis ezt: polgártársas-

12 Notter 1913, 7.

inkat meggyőzni a katolicizmus igazságáról, az egyént boldogító, a nemzetet erősítő voltáról; ismertetni a katolicizmus világnézeti, jogi, szociális, művészeti kincseit. Ily meggyőzéshez, ily propagandához pedig a magyar katolicizmusnak épp oly joga van, mint bármely ez országban levő egyéb eszmeiránynak. Ha egyéb világnézeti propagandák, ha a szociális és gazdasági irányzatok propagandája megengedett s a nemzet erkölcsi egységére nem veszedelmes, akkor a katolikus világnézet propagandája sem az. Csak a szellem fegyvereivel folyják e propaganda; de ezektől a katolikusokat eltiltani nem szabad és nem lehet.”¹³

Horthy Miklósnak az 1920-as évek elején egyik fő katolikus támogatója a konzervatív ferences szerzetes, Zadravecz István volt. A nagy hatású szónok Zadravecz páter nyilvános beszédeiben és írásaiban gyakran párhuzamot vont a Szegedről való indulás hasonlatából kiindulva a kormányzó Hunyadi János és Horthy Miklós, valamint – elég szerénytelen módon – a ferences Kapisztrán Szent János és saját maga között. Egyik ima- és elmélkedőkönyvében a magyar nemzet harcairól „a tizenhárom vármegyés csonkaságban” lévő Magyarország kapcsán a következőképp fogalmazott: „[a] létért folyt a harc – de hányszor. Magyarország, Regnum Marianum léteért... Török-, tatárdúlások és egyéb veszedelmek idején. Különösen a másfél százados török viaskodásban... Akkor láttunk Hunyadiakat rózsafüzéres karddal harcolni, akkor vonultak Budáról, Szegedről, Duna-Tisza tájairól Kapisztrán seregei...”¹⁴

Az 1926 szeptemberében Hanauer Á. István váci püspök védnökségével, a helyi katolikus egyesületek szervezésében megrendezett újpesti katolikus gyűlésen a megnyitó szónoklatot a közismerten katolikus elkötelezettségű Huszár Károly egykori miniszterelnök tartotta. A gyűlésen egyébként a Horthy-kor egyik vezető politikusa, Vass József kalocsai nagyprépost, miniszterelnök-helyettes, népjóléti és munkaügyi miniszter is részt vett és beszédet mondott. Huszár „kifejtette beszédében, hogy az a nép, amely hitét veszti, csordává lesz és nem teljesíti többé a kötelességét. Részletesen foglalkozott a katolikus mozgalommal és hangoztatta, senki sem kívánhatja a katolikusoktól, hogy Mária országában ne ragaszkodjanak jogaikhoz.”¹⁵

13 Notter 1913, 9.

14 Zadravecz 1931, 84–85.

15 Nemzeti Újság, 1924. szeptember 14. 8.

A volt kormányfő beszéde után Hanauer Á. István váci megyéspüspök szólt az egybegyűltekhöz. A főpap már nemcsak a Regnum Marianum mellett tett hitet, hanem kifejezetten Jézus Krisztus országának e világi – és kifejezetten magyarországi – megvalósításának szükségességéről beszélt. Mint mondta: „A katolikus hitélet fellendülését várjuk ettől a gyűléstől, mint ahogy fellendülést várunk az egész országban. Jézus Krisztus királyságáról beszéltek ma a templomban s én ehhez csak azt fűzöm hozzá, hogy Krisztus királyságát nem csupán a templomban kell elismernünk, hanem a közéletben is ezt el kell ismertetni, az emberiséggel is.”¹⁶

A budapesti Középponti Katolikus Kör 1938 februárjában, alapításának ötvenedik évfordulója alkalmából jubileumi hangversenyt rendezett. Ezen az eseményen Hindy Zoltán, a kör vezetője, a Magánalkalmazottak Biztosító Intézetének vezérigazgatója mondott ünnepi beszédet. Beszédében a történelmi Magyarország megszűnése, a világháborús vereség és a trianoni békediktátum egyik közvetlen előzményeként tekintett az 1890-es években bevezetett egyházpolitikai törvényekre. Ezek ugyanis – vélte Hindy – megalapozták Szűz Mária országa összeomlását, s szerinte csak az 1920 után szerveződő keresztény nemzeti kurzus hozhat erre a problémára megoldást.

Hindy Zoltán szavaival: „Ötven év nagy idő: egy darab történelem. Mégis azt lehetne mondani: *Debuisset pridem*.¹⁷ Ha már száz évet ünnepelnénk, talán a történelem másként alakult, volna. Szűz Mária országa és Szent István birodalma túlságosan bízott az égi segítségben és csak akkor akart gátakat emelni, amikor már késő volt. Amikor az egyház világi híveinek megszervezését megkezdte, már késő volt: megszülettek azok a rendelkezések, amelyeknek bírálatába most nem bocsátkozom. Közülök csak egyet ragadok ki, amely lehetővé tette, hogy a házasság szentségéből polgári jogügylet válhassék. A folyamat vége a rettenetes összeomlás volt. Ebben az a vigasztaló, hogy utána a keresztény eszme kétezer éves igazságának nagyszerű újjászületése következett be.”¹⁸

16 Nemzeti Újság, 1924. szeptember 14. 8.

17 Már hamarabb kellett volna.

18 Nemzeti Újság, 1938. február 16. 10.

Mint az közismert, Horthy Miklós gyakorló református volt. A protestáns kormányzó mellett a Horthy-korszak nagy részében a miniszterelnök nem a katolikus felekezethez tartozott: Bethlen István (1921–1931) és Darányi Kálmán (1936–1938) református, Gömbös Gyula (1932–1936) evangélikus vallású volt. Bár a politikai elitben a protestáns felekezet túlreprezentált volt, a kormányzó és kormányfői több minisztériumban is ügyeltek a tisztségviselők vallási hovatartozására. Ennek jegyében – tekintettel a legnagyobb lélekszámú katolikus egyházra – például gyakorlat volt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszteri széket katolikus vallású politikussal töltötték be. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium első (katolikus) ügyosztálya élén mindig katolikus lelkész állt, de a közoktatási osztály vezetését is gyakran katolikus szerzetes pap látta el.

A kormányzó református felekezethez való tartozása ellenére az állam(fő)i reprezentáció és szimbolikus aktusok síkján igyekezett a lehető legjobban akkulturálódni a magyarság többségét magába foglaló katolicizmus vallási szokás- és rítusrendszeréhez.¹⁹ Erre jó példa az 1938-as hármasszentév eseménysorozata. A magyar állam és a katolikus egyház ekkor közösen ünnepelte az államalapító király halálának kilencszázadik évfordulóját és az egyetemes katolikus világegyház nagy ünnepét, az Eucharisztikus Világkongresszust, valamint a magyar katolikusok megemlékeztek az ország kilencszáz évvel korábbi Szűz Máriának való felajánlásáról. „Rendkívüli magas kitüntetés volt ez a számunkra – írta visszaemlékezésében a kormányzó –, amit méltóan meg is becsültünk. A bíboros államtitkár úr nem sajnálta a fáradságot, hogy a sok nyelven kívül, melyet folyékonyan beszélt, még a mi nyelvünket is megtanulja. Aki részt vett a Hősök terén az ezredéves emlékmű előtt tartott főpapi misén, aki látta az esti körmenetet a Dunán, amint a legméltóságosabb oltáriszentség kivilágított hajón vonult fel számos más hajó kíséretében a fényárban úszó partok között, az ezeket a mélységesen megkapó élményeket sohasem fogja elfeledni.”²⁰

A fönti sorokból érződik, hogy – a kötelező protokolláris részvételen túl – át tudta érezni, hogy a többmillió magyar katolikus hívőseregnek milyen nagy lelki táplálékot és erőt ad ez a szakrális esemény – a kedvezőtlen külpolitikai viszonyok

19 Miklós 2007, 205–212.

20 Horthy 1990, 205–206.

(Hitler az immár Magyarországgal határos Németország katolikusainak megtiltotta a világkongresszuson való részvételt) és az aggasztó belpolitikai tendenciák (a társadalom egyes csoportjainak radikalizálódása, a nyilasok és nemzetiszocialisták politikai térfoglalása) ellenére is. 1938. május 25-én este Horthy a pápai legátus (teljhatalmú pápai megbízott), a már említett Eugenio Pacelli tiszteletére pohárköszöntőt mondott. Köszöntőjében a magyar állam és a katolikus egyházat irányító Apostoli Szentszék közötti jó kapcsolatról és annak történelmi előzményeiről beszélt. „Magyarország hálatelt szívvel őrzi Szent Péter utódjának emléket, akik történelmének sorsdöntő óráiban, többek között ennek az ősi városnak [Buda 1686. évi] felszabadítása idején, értékes segítségükben és támogatásukban részesítették. Ugyanattól a hálától vezetettve, mint a múltban, Magyarország mindig meg fogja becsülni az atyai jóindulat érzelmeit, amelyet a Szentatya iránta tanúsít. Azok a szerencsés és szoros kapcsolatok, amelyek minket a Szentszékkel évszázadok óta összefűznek, jelentik a jövő egyik legbiztosabb zálogát. Ettől a szilárd meggyőződéstől eltelve emelem poharamat a Pápa Őszentségének fennkölt személyiségére s Eminenciád egészségére.”²¹

Serédi Jusztinián bíboros, esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása a magyar papság és magyar katolikusság nevében latin nyelvű beszéddel köszöntötte a pápa képviselőjét a budai várban, a koronázó Mátyás-templomban 1938 májusában. Ebben a Regnum Marianum-eszme és pápasághoz való hűség gondolata is előkerült, amikor a magyar katolikus egyház feje a következő szavakat mondta a pápai legátusnak. „Főmagasságú és Főtisztelendő Legátus Úr! Legmélyebben tisztelt Uram! Ebben a Magyarország Nagyasszonyának szentelt ősi templomban, amelyben a mi apostoli királyaink a koronázás ünnepélyes szertartásával szokták a hatalom teljességét elnyerni, amelyet joggal nevezhetünk Mária országa örök jelképének, Magyarország egyházainak főpapjai, főmagasságú és nagyméltóságú vendégeink jelenlétében a megkülönböztetett tiszteletnek és hálnak érzéseit tárják fel és terjesztik Főmagasságod és Főtisztelendőséged és Általa a római Pápa, a mi közös atyánk elé. Katolikus és apostoli hitünket, vagyis azt, amit Krisztus az »egy szükséges«-nek mondott, a római

21 NEK Emlékkönyv 1938, 125.

pápáknak köszönhetjük, akik nemzetünket és hazánkat kezdettől fogva mindig különös atyai szeretettel karolták fel; a római pápáktól kaptuk keresztény és nyugati művelődésünket; a római pápák mindig segítő karjukat nyújtották felénk, valahányszor az idők és viszonyok mostohaságai miatt akár hitünk, akár nemzetünk jóléte, vagy élete forgott veszélyben.”²²

A hercegprímás üdvözlő szavaira a pápai legátus szintén latin nyelven válaszolt. Mint a korabeli sajtótudósításból kiderül: „Beszédének elején abból a kapcsolatból indult ki, amely Magyarország és a Szentszék között mindig megvolt, attól a pillanattól kezdve, mikor II. Szilveszter pápa koronát küldött a magyarok első szent királyának egész a mai napig, a most uralkodó pápáig, aki különös jóindulattal viseltetik Magyarország iránt. A pápa ideküldötte őt erre a kongresszusra, amely idejében hármass vonatkozású: május havában tartják, Mária hónapjában, aki a Regnum Marianum védőasszonya; közvetlen Pünkösöd előtt, amely a Szentlélek ünnepe, aki kiárasztja kegyelmeit az egyházra és végül közvetlen a Szent István-centenárium előtt, amellyel a pápa össze akarta kapcsolni a kongresszus nagyjelentőségű eseményeit. Ez a kongresszus hódolat az Eucharisztia, Krisztus Király előtt, akinek bölcsessége és igazsága kormányozza a világot az egyház révén. Isten áldását kéri egész Magyarországra és a kongresszus összes résztvevőire és kívánja, hogy ennek a kongresszusnak nagy lelki sikerei legyenek.”²³

Eugenio Pacelli bíboros az 1938-as budapesti Eucharisztikus Világkongresszus zárómiséjén elmondott búcsúbeszédében szintén előkerült a Magyarország mint Mária országa gondolat. „Kedves magyar testvéreim! Boldogan viszem hírül Őszentségének, milyen lelkes és méltó ünnepségnak voltunk tanúi a magyar fővárosban. Köszönetet mondok mindazoknak, akik a kongresszus előkészítésében és lefolytatásában részt vettek. Különösen ki akarom még emelni a magyar közönség példátlanul fegyelmezett magatartását. Kívánom, hogy a szép napok emléke soha el ne vesszen és mindnyájunkon a Szentséges Jézus áldása legyen életben és halálban. Dícsértessék az Úr Jézus Krisztus! Éljen Mária országa!” – zárta le a kongresszust a főpap.²⁴

22 Esti Újság, 1938. május 24. 3.

23 Budapesti Hírlap, 1938. május 24. 2.

24 Budapesti Hírlap, 1938. május 31. 3.

A magyarországi kommunista diktatúra kiépülését közvetlenül megelőző időszakban, a koalíciós évek végén, 1947. augusztus 15. és 1948. december 8. között rendezte meg a hazai katolikus egyház a Boldogasszony-évet. Ezt Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek, Magyarország utolsó hercegprímása kezdeményezte, s az általa remélt új, keresztény alapú magyar társadalom építésére való buzdítás volt vele a célja. Az országos jellegű, nagy tömegeket vonzó (ennek egyik jeleként 1948. május 30-án mintegy kétszázötvenezer ember vett részt a Szent István-bazilika előtt, az egy évtizeddel korábban Budapesten megrendezett Eucharisztikus Világkongresszusra emlékező szentmisén) és hatalmas sajtónyilvánossággal megrendezett eseménysorozat²⁵ közvetlenül hozzájárult a katolicizmus elleni kommunista támadások 1948 végi megindulásához és a Mindszenty elleni koncepciók per megkonstruálásához.

1947. október 4. és 7. között a fővárosban Nemzeti Mária-kongresszust rendeztek. A kongresszus programadó beszédét Mindszenty József mondta. Az erről a szónoklatról a korabeli katolikus sajtóban megjelent tudósítás címe is sokatmondó: *Mária országa nem veszhet el*. A főpap földézte nyári kanadai látogatását, részvételét az ottawai Mária-kongresszuson és annak egyik epizódját, amelyben a Regnum Marianum gondolata is megjelent.

„Az amerikai magyarok, mint ahogy ezt mindenütt tapasztalhattam – mondotta a hercegprímás – mélyen együttéreznek Mária országával, szegény Magyarországgal. Az egyik amerikai városban, a város bejáratánál a közlekedési rendőrség parancsnoka várt rám, akit, bár mint angol embert jelentettek be, mégis két magyar mondatot olvasott fel papirosról üdvözlésemre. Gondoltam, szép dolog egy angoltól, hogy a szegény magyar vendégnek magyar nyelven mond köszöntőt. Mikor azután a templomi szószékről leléptem és a háború sújtotta Magyarország sorsát siratta az egész templom, megpillantottam a szószék lejáratánál az előbb említett rendőrpáncsnokot. S mintha mélyen a szívéből tört volna fel e mondat, helyes magyarsággal így kiáltott fel: »Ne tessék félni, Mária országa nem veszhet el!« S mikor megkérdeztem ezután a rendőrpáncsnokot, hogy a szegény Hazának melyik falujában látta meg a napvilá-

---

25 Két lapja is volt a tematikus évben: a *Boldogasszony Éve* és a *Dolgozók Nagyasszonya* című orgánumok.

got, így szólt: »Abaújban!« Így fejezte be beszédét a mélyen megindult hívők sokasága előtt ezután a Kardinális: Az a fontos, hogy az ember rátaláljon rejtett magyarságára, mint ahogy akkor az amerikai rendőrparancsnok rátalált. Illesz-
szük be e rövid mondatot mi is a Kongresszus jelszavának: Mária országa nem veszhet el!²⁶

A Regnum Marianum-gondolat történetéből vett néhány fõntebb említett mozaikkockaszerû idézet és példa alapján is megállapítható, hogy a Magyarország Mária országa-eszme elsõsorban a katolikus hívõi közösségek, valamint a katolikus alapú politikai mozgalmak és civil szervezetek számára jelentett sokat. Mivel a modernitásban – s fõleg Trianon után – a katolicizmus arányszáma a hazai felekezetek követõi között domináns volt, ez nem kis társadalmi bázist jelentett a Regnum Marianum-eszmét terjesztõ katolikus egyház és katolikus sajtó számára. A protestáns felekezetek reprezentánsai – még az interbellikus idõszakban is, amikor az államfõ végig, a kormányfõk pedig hosszú éveken keresztül protestáns vallásúak voltak – a felekezeti béke megbontásának lehetõségét látták a Regnum Marianum-eszme hangoztatásában. Ez Trianon után a katolikus oldalon fõlerõsödött, s különösen nagy hangsúlyt kapott a második világháború elõtti utolsó békeévben, a Budapesten megrendezett Eucharisztikus Világkongresszus idején.

---

26 Új Ember, 1947. október 12. 5.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bálint 1977.** Bálint Sándor: *Ünnepi kalendárium. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából.* II. kötet. Szent István Társulat, Budapest, 1977.
- Bellér 1966.** Bellér Béla: „Regnum Marianum”. *Világosság*, 7. (1966) 1. 37–43.
- Horthy 1990.** Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Európa, Budapest, 1990.
- Miklós 2007.** Miklós Péter: Konfliktus és szolidaritás. Szempontok Horthy Miklós és a katolikus egyház kapcsolatának értelmezéséhez. *Egyháztörténeti Szemle*, 8. (2007) 2. 205–212.
- NEK Emlékkönyv 1938.** A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus emlékkönyve. Közrebocsátja: a kongresszus előkészítő főbizottsága. Szent István Társulat, Budapest, 1938.
- Németh 1941.** Németh László: A Regnum Marianum állameszme. *Regnum Egyháztörténeti Évkönyv*, 4. (1940–41) 223–292.
- Notter 1913.** Notter Antal: Nemzeti egység és katolicizmus. *Magyar Kultúra*, (1913) 1. 6–9.
- Zadravecz 1931.** Zadravecz István: *Szerafi szárnyakon. Ima- és elmélkedőkönyv.* Magyar Szentföld, Budapest, 1931.

HIVATKOZOTT KORABELI SAJTÓ

- Budapesti Hírlap*, 1904. október 23.
- Budapesti Hírlap*, 1938. május 24.
- Budapesti Hírlap*, 1938. május 31.
- Esti Újság*, 1938. május 24.
- Görög Katholikus Szemle*, 1911. március 12.
- Nemzeti Újság*, 1924. szeptember 14.
- Nemzeti Újság*, 1938. február 16.
- Új Ember*, 1947. október 12. 5.
- Vasárnapi Újság*, 1858. szeptember 5.

**Apostolic kings, holy rulers, and *Regnum Marianum*:
Approaches to the modern history of Catholicism and the
Hungarian idea of state**

ABSTRACT: The basis of the idea of *Regnum Marianum* is the cult of the chief mother goddess, the Blessed Mother of the ancient pagan Hungarian religion on the one hand, and the Christian cult of Mary, on the other. In modern times, the idea of Hungary as the Kingdom of Mary was most important for Catholic religious communities, and Catholicism-based movements and civil organizations. Since in the modern age, especially after the Trianon Treaty (1920), the dominant denomination in Hungary was Catholic, this fact provided a significant social basis for the Catholic Church and press that spread the idea of *Regnum Marianum*, which became particularly emphasized in the last year of peace before World War II, at the Eucharistic World Congress organized in Budapest.

KEYWORDS: Catholicism, Trianon, civil organizations, Eucharistic World Congress

